

15
092

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
УКРАЇНЬКА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ НАУК
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
УКРАЇНСЬКЕ БОТАНІЧНЕ ТОВАРИСТВО
КРИВОРІЗЬКИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР

ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ : ЕКОЛОГІЧНІ, МЕДИЧНІ, ОСВІТЯНСЬКІ АСПЕКТИ

*Матеріали Всеукраїнської конференції:
11-12 грудня 1997 року, м. Кривий Ріг*

1 частина

Кривий Ріг 1997

МАЛА БІЛОЗУБКА НА КРИВОРІЖЖІ

Євтушенко Б.Х.

Криворізький державний педагогічний інститут

Кривий Ріг

Мала білозубка ще недостатньо вивчена в Україні. На Криворіжжі цей вид мешкає в лісосмугах, садках, на степових ділянках, полях багаторічних трав, епізодично зустрічається в житлових будівлях. На порушених землях мала білозубка живе на складах чорнозему, відвалах скельних та осадових порід.

На відвалах, відсипаних глинами та суглинками, мала білозубка зустрічається повсюдно. На скельних відвалах поселяється майже одночасно з лісовою та хатньою мишами, тобто, на 6-8 рік після відсипки. На цей час на відвалах створюються сприятливі умови: процеси вивітрювання скельних порід призводять до утворення дрібнозему, рослинний покрив стає більш щільним і різноманітним. На скельних схилах шламосховища землерійки зустрічаються на кам'янистих ділянках з бідною рослинністю.

С. І. Стельов /1933 /, Молоденко А. І. /1974 / та інші дослідники вважають, що найбільша чисельність білозубки характерна для агроценозів. На Криворіжжі мала білозубка зустрічається частіше на порушених землях, ніж в агроценозах. Це зв'язано з тим, що обробіток агроценозів інсектицидами призводить до знищення комах не тільки на полях, а й в лісосмугах.

Нори малої білозубки розміщені неглибоко, вхідні отвори близько один від іншого /8 на 2 м²/. На відвалах білозубки живуть разом з лісовою та хатньою мишами, східноєвропейською полівкою, користуються норами мишовидних гризунів, щілинами між камінням.

Волоссяний покрив віддвлених звірків густий і оксамитовий, зверху темно-сірий, сірувато-бурий з каштановим відтінком, знизу - білий, світло-сірий. У деяких особин на боках є чітка межа між темно-сірою спиною і світлим низом. Хвіст теж двоколірний. Іноді зустрічаються особини із світло-палевим забарвленням ниж-

нього боку тіла. Линяння відбувається навесні і восени. Літнє хутро світліше.

Розміри тіла особин даного виду на Криворіжжі достовірно не відрізняються від описаних для даної зони /Мигулін, 1938 /.

Морфометрична характеристика малої білозубки на Криворіжжі

Таблиця № 1

Ознаки	Самки /n=20/ ліміти	$\bar{X} \pm S\bar{X}$	t	Самці /n=19/ ліміти	$\bar{X} \pm S\bar{X}$
Довжина, мм	54,70	$\pm 0,96$		53,68	$\pm 0,67$
тіла	50 - 65		0,863	50 - 60	
хвоста	28,65	$\pm 0,47$		29,45	$\pm 0,50$
	26 - 38		1,166	26 - 34	
ступні	10,02	$\pm 0,14$		9,96	$\pm 0,12$
	9 - 12		0,326	9 - 11	
висота вуха	6,19	$\pm 0,29$		5,91	$\pm 0,39$
	5 - 8		0,683	4,5 - 8,0	

Статевий диморфізм за розмірами черепа не виражений. Всі краніометричні проміри / за виключенням носової та передочної ширини / більші у самців, ніж у самок / таблиця № 2 /.

Табл. № 2

Розміри черепа малої білозубки / Криворізька популяція /

Ознаки	Самки /n=16/ ліміти	$\bar{X} \pm S\bar{X}$		Самці /n=14/ ліміти	$\bar{X} \pm S\bar{X}$
Кондилобазальна	15,74	$\pm 0,17$		16,13	$\pm 0,27$
довжина	15,2 - 16,3		1,222	15,5 - 16,5	
Найбільша довжи-	16,60	$\pm 0,10$		17,08	$\pm 0,12$
на черепа	15,9 - 17,2		3,097	16,3 - 17,6	
Міжочна ширина	3,96	$\pm 0,03$		4,03	$\pm 0,05$
	3,8 - 4,1		1,207	3,8 - 4,4	

Ширина черепа	7,76 ± 0,09 7,4 - 8,0	0,583	7,83 ± 0,08 7,4 - 8,1
Носова ширина	1,76 ± 0,04 1,6 - 1,9	0,513	1,64 ± 0,23 1,6 - 2,0
Передочна ширина	3,03 ± 0,04 2,9 - 3,2	1,400	2,96 ± 0,03 2,8 - 3,1
Довжина верхнього ряду зубів	7,41 ± 0,11 7,1 - 7,9	1,284	7,60 ± 0,10 7,0 - 8,0
Ширина між рядами кутніх зубів	5,05 ± 0,02 5,0 - 5,1	0,370	5,07 ± 0,05 4,8 - 5,4
Висота черепа	4,59 ± 0,06 4,3 - 5,0	1,882	4,75 ± 0,06 4,4 - 5,0

В досліджуваному районі малі білозубки мають масу тіла в середньому 5,57 г /самки /, 5,43 г /самці /. Самки мають дещо більшу масу тіла та вищі показники середніх значень індексів внутрішніх органів в порівнянні з самцями, що є наслідком більш високої рухової активності, активних фізіологічних процесів, зв'язаних з розмноженням та вигодовуванням потомства. Показово, що малі білозубки мають більш високий індекс серця, ніж вивчені нами види гризунів.

Інтер'єрні показники малої білозубки. Табл. № 3

Показники	Самки		Самці
	$\bar{X} \pm S \bar{X}$		$\bar{X} \pm S \bar{X}$
Маса тіла, г	5,57 ± 0,24	0,490	5,43 ± 0,15
Серце, мг	60,75 ± 5,30	0,140	61,73 ± 3,69
Індекс $\% / \bar{X} /$	10,63		10,62
Нирки, мг	59,67 ± 3,78	0,740	55,64 ± 3,93
Індекс $\% / \bar{X} /$	10,47		9,72
Печінка, г	0,43 ± 0,04	0,200	0,42 ± 0,03
Індекс $\% / \bar{X} /$	75,80		71,99

Аналіз вмісту шлунків відловлених малих білозубок в осінній період показав, що хітиновий покрив членистоногих є у 92,3% особин, червоно-бура, сіро-бура маса /тваринна їжа - м'язи, внутрішні органи / - у 38,48%, жовта маса / насіння / - у 30,7%, зелені частини рослин - у 7,69%. Крім того, у вмісту шлунку знайдено волосся мишовидних гризунів.

Згідно літературних даних період розмноження малої білозубки коливається залежно від її географічного поширення. На Криворіжжі самки малої білозубки з ембріонами зустрічаються з початку квітня по першу половину жовтня. Вагітна самка з трьома ембріонами відловлена 9 квітня; а восени, 6 жовтня, відловлена самка з шістьма ембріонами розміром 8 x 11 мм і середньою масою ембріона 300 мг. Вагітні самки мають масу тіла від 5,56 до 7,50 г. Мала білозубка дає за рік по 2-3 приплоди. Очевидно, існує літня перерва в розмноженні, бо серед відловлених влітку самок не зустрічались з плацентарними плямами. Співвідношення статей I : I.

Чисельність малої білозубки в досліджуваному районі невелика - 3,18 звірків на 100 давилко - діб.

Мала білозубка на Криворіжжі є важливим компонентом порушених земель; приймає участь в ґрунтоутворюючих процесах та в ланцюгах живлення, тому необхідно охороняти її постійні місця мешкання.